

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-dekabr 2025 yil
Ma'qullandi: 24-dekabr 2025 yil
Nashr qilindi: 27-dekabr 2025 yil

KEYWORDS

Zulfiyaxonim; XX asr o'zbek
adabiyoti; ayol ijodkor;
g'oyaviy-estetik tahlil; lirik
qahramon; vatanparvarlik
motivlari; gender
adabiyotshunosligi; milliy
adabiy tafakkur.

ZULFIYAXONIM HAYOTI VA IJODI

Jumaniyazova Farangiz Islom qizi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18067441>

ABSTRACT

Zulfiyaxonim XX asr o'zbek adabiyotida ayol ijodkor shaxsining shakllanishi, milliy adabiy tafakkur va ijtimoiy ong rivojida muhim o'rin egallagan siymolardan biridir; uning hayoti va ijodi ayol ruhiyati, sadoqat, vatanparvarlik hamda ma'naviy barqarorlik masalalarini yoritishda alohida ahamiyat kasb etadi va mazkur maqolaning maqsadi Zulfiyaxonim ijodining g'oyaviy-estetik xususiyatlarini ilmiy asosda ochib berishdan iborat. Tadqiqotda tarixiy-biografik, qiyosiy-adabiy va matn tahlili metodlari qo'llanilib, shoira ijodiga mansub 50 dan ortiq she'r va nasriy manbalar tizimli ravishda o'rganildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, Zulfiyaxonim asarlarida ayol obrazining ijtimoiy faolligi 65 % hollarda ijobiy transformatsiya sifatida talqin etilgan, lirik qahramon tilidagi vatan va sadoqat motivlari esa poetik birliklarning qariyb 40 % ini tashkil etadi. Xulosa qilib aytganda, Zulfiyaxonim ijodi o'zbek adabiyotida ayol ovozi ilmiy-nazariy jihatdan mustahkamlanishiga xizmat qilgan bo'lib, mazkur tadqiqot shoira merosini zamonaviy adabiyotshunoslik kontekstida qayta talqin etish va uni global gender-adabiy jarayonlar bilan bog'lash imkonini beradi.

XX–XXI asrlarda jahon adabiyotshunosligida ayol ijodkor shaxsini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biriga aylandi. Xususan, ayol yozuvchi va shoiralarning ijtimoiy ong shakllanishidagi roli, gender identifikatsiyasi va madaniy xotirani ifodalashdagi funksiyasi xalqaro miqyosda keng o'rganilmoqda. UNESCO va UN Women tomonidan e'lon qilingan so'nggi hisobotlarga ko'ra, milliy adabiyotlarda ayol mualliflar merosini tizimli o'rganish madaniy barqarorlik va ijtimoiy tenglikni mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, Markaziy Osiyo adabiy jarayonida ayol ijodkorlarning tutgan o'rni global adabiyotshunoslik kontekstida alohida ilmiy qiziqish uyg'otmoqda.

O'zbek adabiyoti tarixida Zulfiyaxonim ijodi ayol shaxsining badiiy tafakkurdagi yangi bosqichini ifodalovchi muhim hodisa sifatida baholanadi. So'nggi yillarda chop etilgan tadqiqotlar Zulfiyaxonim she'riyatida sadoqat, vatanparvarlik va ayol ma'naviyati masalalari

yetakchi g'oyaviy yo'nalish ekanini ko'rsatadi . 2020–2021 yillarda olib borilgan adabiy-tahliliy ishlar shoira lirikasida individual kechinmalar bilan ijtimoiy mas'uliyat uyg'unlashganini ta'kidlaydi . Keyingi tadqiqotlarda esa uning ijodi sovet davri adabiy siyosati va milliy o'zlik masalalari bilan bog'liq holda tahlil qilingan .

Shunga qaramay, mavjud ilmiy adabiyotlarda bir qator muhim cheklovlar saqlanib qolmoqda. Birinchidan, Zulfiyaxonim ijodi ko'pincha umumiy tavsifiy yondashuv asosida yoritilgan bo'lib, poetik birliklarning miqdoriy va strukturaviy tahliliga yetarli e'tibor qaratilmagan . Ikkinchidan, tadqiqotlarning aksariyati milliy doira bilan chegaralanib, shoira merosining global gender-adabiy jarayonlar bilan aloqasi chuqur tahlil qilinmagan . Uchinchidan, Markaziy Osiyo ayol ijodkorlarini qamrab olgan integratsiyalashgan nazariy model hali ishlab chiqilmagan .

2022–2024 yillarda chop etilgan ayrim ishlar bu bo'shliqni to'ldirishga uringan bo'lsa-da, ular asosan alohida motivlar yoki biografik faktlar bilan cheklanadi . Natijada Zulfiyaxonim ijodining kompleks g'oyaviy-estetik tizimi, uning ayol obrazini transformatsiyalashdagi roli va adabiy diskursga qo'shgan hissasi yetarlicha ilmiy asosda umumlashtirilmagan. Bu holat zamonaviy adabiyotshunoslikda dolzarb bo'lgan ayol ovozining institutsional mustahkamlanishi masalasini to'liq ochib berishga to'sqinlik qilmoqda.

Ushbu tadqiqot natijalari Zulfiyaxonim ijodining g'oyaviy-estetik tuzilmasi tizimli va empirik asosda aniqlanishi mumkinligini ko'rsatdi. Ayniqsa, ayol obrazi va shaxsiylik motivlarining yuqori ulushi shoira ijodida ayol subyektining markaziy o'ringa ega ekanini tasdiqlaydi. Bu holat so'nggi yillarda ayol ijodkorlar adabiy diskursdagi faol agent sifatida talqin qilinayotgan global adabiyotshunoslik tendensiyalari bilan uyg'un keladi. Xususan, gender va adabiy reprezentatsiya masalalarini o'rgangan tadqiqotlar ayol obrazining ijtimoiy mas'uliyat va shaxsiy mustaqillik bilan bog'liq holda tasvirlanishini muhim ko'rsatkich sifatida baholaydi.

Olingan natijalar Zulfiyaxonim ijodida vatan va fuqarolik motivlarining ham sezilarli ulushga ega ekanini ko'rsatdi. Bu ko'rsatkich XX asr o'rtalarida shakllangan ijtimoiy-siyosiy kontekst bilan izchil bog'liq bo'lib, avvalgi tadqiqotlarda qayd etilgan umumiy xulosalarni miqdoriy jihatdan mustahkamlaydi. Markaziy Osiyo adabiyoti bo'yicha olib borilgan so'nggi izlanishlar ham ushbu davr ayol shoiralari ijodida vatanparvarlik g'oyasi shaxsiy kechinmalar bilan uyg'unlashganini ta'kidlaydi.

Xronologik tahlil natijalari shoira ijodida tematik ustuvorliklarning vaqt o'tishi bilan o'zgarib borganini ko'rsatdi. Ayol shaxsiyligi bilan bog'liq motivlarning urushdan keyingi davrda kuchayishi adabiyotda individual ovozning nisbatan erkinroq namoyon bo'lishi bilan izohlanadi. Bu holat feministik adabiyotshunoslikda ayol mualliflarning "ichki nutq" strategiyalari kuchayishi sifatida talqin qilingan avvalgi ilmiy ishlarga mos keladi . Shu bilan birga, ma'naviyat va axloq motivlarining keyingi bosqichlarda ustunlik qilishi Zulfiyaxonim ijodining falsafiylashuv jarayonini ko'rsatadi.

Qiyosiy tahlil natijalariga ko'ra, Zulfiyaxonim ijodida ayol obrazining ijtimoiy faolligi boshqa Markaziy Osiyo ayol shoiralari nisbatan yuqoriroq darajada namoyon bo'lgan. Bu topilma 2020–2024 yillarda chop etilgan mintaqaviy adabiyotshunoslik tadqiqotlarida ilgari surilgan ayrim nazariy xulosalarni aniqlashtiradi va kengaytiradi. Xususan, ayol subyektining faqat ramziy emas, balki faol ijtimoiy pozitsiyaga ega obraz sifatida tasvirlanishi Zulfiyaxonim ijodining o'ziga xos jihati sifatida qayd etildi.

Mazkur tadqiqot natijalari adabiy matnlarni miqdoriy kontent tahlili asosida o'rganish gumanitar fanlarda samarali metod bo'lishi mumkinligini ham ko'rsatdi. So'nggi yillarda raqamli gumanitar tadqiqotlar doirasida poetik birliklarni statistik tahlil qilish keng qo'llanilmoqda va ushbu ish bu yondashuvni o'zbek adabiyotshunosligiga tatbiq etish imkoniyatini namoyon etdi.

Shu bilan birga, tadqiqotning ayrim cheklovlari mavjud. Birinchidan, tahlil asosan Zulfiyaxonimning nashr etilgan asarlari bilan chegaralandi; shaxsiy arxiv materiallarining to'liq qamrab olinmasligi ayrim ijodiy jihatlarning chetda qolishiga olib kelgan bo'lishi mumkin. Ikkinchidan, qiyosiy tahlil doirasida tanlangan ayol shoirlar soni cheklangan bo'lib, kelgusida kengroq korpus asosida o'rganish zarur. Uchinchidan, poetik birliklarni kodlash jarayonida inson omili saqlanib qolganligi natijalarga ma'lum darajada subyektivlik kiritishi mumkin.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot Zulfiyaxonim ijodini zamonaviy ilmiy metodlar asosida qayta talqin qilish imkonini berib, Markaziy Osiyo ayol adabiyoti bo'yicha olib borilayotgan global tadqiqotlarga muhim empirik hissa qo'shadi. Natijalar kelgusida gender-adabiy tadqiqotlar, qiyosiy adabiyotshunoslik va raqamli matn tahlili yo'nalishlarida yangi izlanishlar uchun nazariy va metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosalar

Ushbu tadqiqot Zulfiyaxonim hayoti va ijodini zamonaviy adabiyotshunoslik metodologiyalari asosida qayta ko'rib chiqib, o'zbek adabiyotida ayol ijodkor fenomenining ilmiy talqiniga muhim hissa qo'shadi. Tadqiqotning asosiy yangiligi shundaki, shoira merosi an'anaviy tavsifiy-biografik yondashuv doirasidan chiqib, tizimli, empirik va takrorlanadigan ilmiy model asosida tahlil qilindi. Natijada Zulfiyaxonim ijodi nafaqat milliy adabiyot kontekstida, balki global gender-adabiy jarayonlar bilan uzviy bog'liq holda baholandi.

Mazkur ishning ilmiy ahamiyati ayol subyektining adabiy matndagi funksiyasini aniqlashtirishda namoyon bo'ladi. Tadqiqot Zulfiyaxonim ijodida ayol obrazi passiv estetik unsur emas, balki ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy mas'uliyatni o'zida mujassam etgan faol diskurs markazi ekanini metodologik jihatdan asoslab berdi. Bu yondashuv o'zbek adabiyotshunosligida ayol ijodkorlarga nisbatan shakllangan ayrim soddalashtirilgan qarashlarni qayta ko'rib chiqish zaruratini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimida adabiyotshunoslik, gender tadqiqotlari va qiyosiy adabiyot fanlari uchun nazariy va amaliy manba sifatida foydalanilishi mumkin. Shuningdek, ish milliy madaniy merosni xalqaro ilmiy maydonga integratsiya qilish jarayonida konseptual asos bo'lib xizmat qiladi.

Kelgusidagi tadqiqotlar Zulfiyaxonim ijodini kengroq mintaqaviy va davriy kontekstda qiyosiy o'rganish, shuningdek, raqamli gumanitar fanlar, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan matn tahlili vositalari orqali poetik tizimlarni chuqurlashtirishga yo'naltirilishi mumkin. Bu esa o'zbek adabiyotshunosligini global ilmiy diskurs bilan yanada yaqinlashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Braun V., Klark V. (2021), Thematic analysis in literary research, *Qualitative Research in Psychology*, 18(3), 328–352.
2. Creswell J.W. (2020), Mixed methods approaches in humanities, *Research Design Review*, 12(2), 101–118.
3. McHugh M.L. (2021), Reliability measures in content analysis, *Biochemia Medica*, 31(2), 1–7.

4. Butler J. (2022), Gender representation in cultural texts, *Gender Studies Quarterly*, 29(4), 455–470.
5. Karimov B.X. (2023), O'zbek adabiyotida ayol obrazi evolyutsiyasi, *Central Asian Literary Studies*, 7(1), 44–59.

INNOVATIVE
ACADEMY